

Provedba Programa prevencije kroničnih nezaraznih bolesti u Zadarskoj županiji od 2010. do 2015. godine

Ljilja Balorda, Zoran Škrgatić

Zavod za javno zdravstvo Zadar, Zadar

Sažetak

Kronične nezarazne bolesti (KNB) predstavljaju značajan javnozdravstveni problem u Zadarskoj županiji koji se očituje u povećanju pobola, kako onog zabilježenog u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, tako i bolničkog pobola te mortaliteta od navedenih bolesti. Načini prevencije su poznati i učinkoviti. Javnozdravstvene akcije i predavanja u Programu bila su usmjerena na prevenciju KNB, važnost ranog otkrivanja KNB, pravovremenog liječenja te usvajanje zdravih stilova života, kroz poticanje na pridržavanje principa mediteranske prehrane, nepušenje te kroz redovitu primjerenu tjelesnu aktivnost. Prevencija ovih bolesti na regionalnom nivou bi trebala biti lokalno prilagođena, intersektorska i koordinirana iz Zavoda za javno zdravstvo. Time se potiče stvaranje politike zdravlja u regionalnim jedinicama te se povećava mogućnost za stvaranje zajednice u kojoj je usvajanje i održavanje zdravih životnih stilova poželjno i primjenjivo.

Ključne riječi: kronične nezarazne bolesti, Zadarska županija, primordijalna prevencija kroničnih nezaraznih bolesti u predškolskoj dobi

Uvod

Kronične nezarazne bolesti (KNB): bolesti cirkulacijskog sustava, novotvorine, šećerna bolest i kronične bolesti pluća, predstavljaju značajan javnozdravstveni problem u svijetu pa tako i u Republici Hrvatskoj odnosno u Zadarskoj županiji. Načini prevencije su poznati i učinkoviti. (1, 2, 3, 4, 5, 6)

U Zadarskoj županiji Program prevencije kroničnih nezaraznih bolesti Zavod za javno zdravstvo Zadar provodi na dva nivoa podijeljeno prema dobnim skupinama, odnosno uzrastima. Program prevencije KNB u odrasloj populaciji i populaciji predškolskog uzrasta provode timovi javnog zdravstva iz Službe za socijalnu medicinu i javno zdravstvo. Suština prevencije kardiovaskularnih bolesti, šećerne bolesti i novotvorina može se postaviti pod zajednički nazivnik, a to je usvajanje i pridržavanje principa pravilne prehrane, redovite primjerene tjelesne aktivnosti i nepušenja, stoga smo s obzirom na različit metodološki pristup

različitim dobnim skupinama odlučili osmisliti program prevencije KNB u Zadarskoj županiji u dva projekta, jedan namijenjen odraslima, a drugi namijenjen predškolskoj djeci.

Javnozdravstvene akcije i predavanja u Programu bila su usmjerena na prevenciju KNB, važnost ranog otkrivanja KNB, pravovremenog liječenja te usvajanje zdravih stilova života, kroz poticanje na pridržavanje principa mediteranske prehrane, nepušenje te kroz redovitu primjerenu tjelesnu aktivnost.

Kronične nezarazne bolesti posljednjih godina u Zadarskoj županiji bilježe kontinuirani porast u broju umrlih, broju hospitaliziranih i broju oboljelih koji su registrirani u djelatnosti opće medicine.

U analizi podataka za provedbu ovih Programa pratili smo neke od najučestalijih kroničnih nezaraznih bolesti te smo obuhvatili sljedeće dijagnoze: novotvorine od C00 do D48; bolesti cirkulacijskog sustava od I00 do I99; šećernu bolest od E10 do E14; bronhitis, emfizem, astmu i druge kronične opstruktivne bolesti pluća od J40 do J47.

Ovi projekti su u skladu s programima i planovima na globalnoj, nacionalnoj i regionalnoj razini koji su usmjereni na prevenciju kroničnih nezaraznih bolesti (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7), a imaju za cilj:

- podići razinu svjesnosti o pozitivnom učinku preventivnih mjera,
- smanjiti zastupljenost rizičnih faktora za razvoj kroničnih nezaraznih bolesti koje su posljedica nepravilne prehrane, smanjene tjelesne aktivnosti i pušenja,
- podići razinu svjesnosti o utjecaju prehrane i tjelesne aktivnosti na zdravlje.

Prevenција kardiovaskularnih bolesti i Posljedice tjelesne neaktivnosti, dva su od pet javnozdravstvenih prioriteta obuhvaćenih Planom za zdravlje žitelja Zadarske županije (2008.). (7)

Stanje pobola i mortaliteta uzrokovanog kroničnim nezaraznim bolestima u Zadarskoj županiji od 1998. do 2013. godine

Broj umrlih u skupini navedenih KNB u Zadarskoj županiji u promatranom razdoblju je porastao je za 17% (1.193 umrlih 1998. godine na 1.787 umrlih 2013. godine), pri tom su stope smrtnosti u skupini KNB porasle sa 736/100.000 na 840/100.000 stanovnika. KNB su u 1998. godini činile 70% umrlih, a u 2013. godini 81% umrlih. Stope smrtnosti umrlih od bolesti cirkulacijskog sustava su porasle sa 478/1000.000 na 480/100.000 i one su na prvom mjestu u skupini KNB sa blagom tendencijom pada u postotnom udjelu u skupini KNB. Broj umrlih od novotvorina je porastao za 45% te su stope smrtnosti umrlih od novotvorina porasle sa 216/100.000 na 295/100.000 uz porast udjela u strukturi umrlih od KNB u promatranom razdoblju. (8)

U 2013. godini u djelatnosti obiteljske medicine u Zadarskoj županiji KNB čine 16% zabilježenih bolesti i stanja. U razdoblju od 1998. do 2013. godine broj zabilježenih bolesti i stanja u skupini KNB u djelatnosti opće medicine je porastao za 96% (41.524 zabilježenih bolesti i stanja u 1998. godini na 81.001 u 2013. godini), a najveće povećanje zabilježeno je u skupini novotvorina 422% (sa 2.138 u 1998. godini na 12.040 u 2013. godini). U 1998. godini bolesti cirkulacijskog sustava su činile 74%, a 2013. godini 67% u strukturi KNB u djelatnosti obiteljske medicine. Dok su novotvorine u 1998. godini činile 4% u strukturi navedenih KNB, a u 2013. godini 16%. S tim da se broj zabilježenih bolesti i stanja na početku promatranog razdoblja u odnosu na kraj promatranog razdoblja u skupini novotvorina povećao za 6 puta, a u skupini šećerne bolesti za dva puta. (9)

U promatranom razdoblju broj hospitalizacija uzrokovanih KNB povećao se za 19%, sa stopom 3.140 hospitalizacija na 100.000 stanovnika u 1998. godini na 3.534/100.000 u 2013. godini. Najveće povećanje ostvareno je u skupini novotvorina, čak za 37%, sa 2.386 hospitalizacija u 1998. godini na 3.270 hospitalizacija u 2013. godini, pri čemu su stope porasle sa 1.472/100.000 u 1998. godini na 2.008/100.000 u 2013. godini. Broj hospitalizacija uzrokovanih bolestima cirkulacijskog sustava je porastao za 6% te je zabilježen porast stope sa 1.181/100.000 u 1998. godini na 1.184/100.000 u 2013. godini. Ako promatramo strukturu KNB u cijelom promatranom razdoblju hospitalizacije uzrokovane novotvorinama su na prvom mjestu i bilježe kontinuirani porast u strukturi sa 47% u 1998. godini na 54% u 2013. godini. Dok su bolesti cirkulacijskog sustava su na drugom mjestu te su činile 38% u 1998. godini, a 34% u strukturi hospitalizacija zbog KNB u 2013. godini. (10)

Provedba Programa prevencije kroničnih nezaraznih bolesti u Zadarskoj županiji od 2010. do 2015. godine

Prevencija kroničnih nezaraznih bolesti u odrasloj dobi

Projekt pod nazivom "Predstavljanje nacionalnih programa ranog otkrivanja kroničnih nezaraznih bolesti u Zadarskoj županiji" organizirala je Služba za socijalnu medicinu i javno zdravstvo Zavoda za javno zdravstvo Zadar u 2010. i 2011. godini, kao nositelj projekta. Edukativna predavanja o najučestalijim kroničnim nezaraznim bolestima i faktorima rizika za njihov nastanak održana su u 26 jedinica lokalne samouprave u Zadarskoj županiji. Nakon predavanja organizirana su prigodna mjerenja krvnog tlaka, šećera u krvi, kolesterola u krvi, opsega struka, visine i težine (odnosno indeksa tjelesne mase - ITM). Partneri u provedbi projekta bile su jedinice lokalne samouprave, Patronažna služba Doma zdravlja Zadarske županije, liječnici obiteljske medicine Zadarske županije, Društvo Crvenog križa Zadarske

županije i Sveučilišna klinika za dijabetes, endokrinologiju i bolesti metabolizma "Vuk Vrhovec" iz Zagreba.

Ciljna skupina su bili stanovnici ruralnih i otočnih mjesta, stanovništvo starijih dobnih skupina koji se slabije koriste tiskanim i elektronskim medijima, ali i osobe koje se nisu koristile zdravstvenu zaštitu i ne javljaju se svojim odabranim liječnicima jer nemaju simptome bolesti. Osnovni cilj projekta je podizanje svjesnosti stanovništva o važnosti provođenja preventivnih programa kako bi se potaknulo što ranije otkrivanje nekih od najučestalijih kroničnih nezaraznih bolesti i faktora rizika za njihov nastanak. Na taj način bi se utjecalo na smanjenje pobola i smrtnosti uzrokovanih kroničnim nezaraznim bolestima, uspješnost liječenja bi bila veća, a broj komplikacija i invalidnosti uzrokovane ovom skupinom bolesti manji. Pri tome je naglasak postavljen na usvajanje jednostavnih i zdravih životnih navika, koje u konačnici i na duže vremensko razdoblje daju bolje rezultate.

Specifični ciljevi:

- Edukacija stanovnika Zadarske županije o velikoj važnosti prevencije i ranog otkrivanju kroničnih nezaraznih bolesti, faktorima rizika za nastanak kroničnih nezaraznih bolesti, sve većem broju oboljelih od kroničnih nezaraznih bolesti u Županiji, visokoj smrtnosti i invalidnosti uzrokovanoj kroničnim nezaraznim bolestima te visokim troškovima liječenja kako za zdravstveni sustav i društvo u cjelini tako i za pojedinca i njegovu obitelj.
- Nakon predavanja zainteresiranim osobama kroz mjerenja otkriti ukoliko imaju faktore rizika za nastanak kroničnih nezaraznih bolesti prigodnim mjerenjem krvnog tlaka, šećera i kolesterola u krvi, visine i težine tj. indeksa tjelesne mase i opsega struka.

Predavanjima je prisustvovalo oko 1.250 osoba, a mjerenjima je pristupilo 1.035. Osim informiranja i edukacije u projektu je provedeno i rano otkrivanje faktora rizika. Svima prisutnima koji su to željeli besplatno je izmjeren krvni tlak, šećer u krvi, kolesterol u krvi, opseg struka, ITM:(visina, težina). Svaka osoba je mogla dobiti individualno savjetovanje liječnika nakon učinjenih mjerenja o prehrani i tjelesnoj aktivnosti te pisani nalaz za obiteljskog liječnika. Rezultati mjerenja su obrađeni te će služiti kao smjernice za planiranje budućih javnozdravstvenih aktivnosti.

Predavanja ovog tipa, kad se dolazi u mala mjesta, gdje smo imali iskustvo prisustvovanja na predavanjima više članova iste obitelji, daju veću mogućnost za usvajanje zdravih prehrambenih navika, navike nepušenja, te povećanja primjerene tjelesne aktivnosti. To je od posebne važnosti kod KNB koje su u većini slučajeva dugotrajne/doživotne te je potrebno

osigurati suradljivost, kako pacijenta, tako i članova obitelji, odnosno onih koji žive u istom domaćinstvu.

Promjene nezdravih životnih navika i usvajanje zdravijih životnih stilova je dugotrajan i spor proces sa slabo vidljivim rezultatima, a posebno u početnim fazama te je potrebno osigurati što bolju suradljivost pacijenta.

U programu su surađivali liječnici obiteljske medicine, djelatnici patronažne službe i timovi javnog zdravstva. Ovakvim načinom rada jedni drugima nadopunjavamo djelovanje u cilju promicanja zdravlja, prevencije i ranog otkrivanja KNB. Timovi javnog zdravstva i patronažna služba zajedničkim radom kroz predavanja i radom u malim grupama, a timovi obiteljske medicine kroz individualni pristup mogu pridonijeti da se te promjene u ponašanju pojedinca doista i dogode.

Prevencija kroničnih nezaraznih bolesti u predškolskoj dobi

Prema preporuci Europskog kardiološkog društva iz 2012. godine prevencija kardiovaskularnih bolesti je cjeloživotni proces, te je potrebno započeti s njenim provođenjem u najranijoj životnoj dobi. (11) Provođenje prevencije kardiovaskularnih bolesti u najmlađih ima višestruku korist, jer se ujedno provodi i prevencija drugih kroničnih nezaraznih bolesti jer su faktori rizika za nastanak istih isti, a to su nepravilna prehrana, tjelesna neaktivnost i pušenje.

Ova javnozdravstvena aktivnost Zavoda usmjerena je prema najmlađim stanovnicima Zadarske županije te je provedena kroz dva projekta od kojih je jedan bio namijenjen djeci predškolskog uzrasta i djelatnicima vrtića, a drugi je bio namijenjen edukaciji svih djelatnika u vrtićima koji rade s djecom kao odgajatelji, a također i djelatnika koji rade na pripremi hrane i jelovnika za djecu.

Projekt: Srca mala kažu: "Hvala!"

Osnovu za provedbu projekta čine edukativne radionice koje se sastoje od više aktivnosti kroz koje djeca uče o povezanosti zdravlja srca sa zdravom prehranom i tjelesnom aktivnošću.

Naglasak je stavljen na usvajanje zdravih životnih navika kod djece predškolske dobi. Djeci je dostupnija hrana niske biološke, a visoke energetske vrijednosti, s malim količinama biološki važnih hranjivih tvari, vitamina i minerala. Takav slijed događaja bitno utječe na promjenu prehrambenih navika, posebice mlađih naraštaja. Ova je životna dob iznimno značajna jer se u njoj oblikuju i stječu životne navike. Istraživanjima je dokazano da većina djece, a pogotovo mladi s prekomjernom tjelesnom težinom, imaju povećani rizik za povećanu tjelesnu težinu i pretilost u odrasloj dobi. Na ovaj način želimo pridonijeti smanjivanju razine rizika za pojavnost kroničnih nezaraznih bolesti, posebno bolesti srca i krvnih žila u odrasloj dobi.

Opći cilj ovog projekta je usvajanje zdravih životnih navika te u kasnijoj životnoj dobi smanjivanje razine rizika za pojavnost kroničnih nezaraznih bolesti u Zadarskoj županiji, posebno bolesti srca i krvnih žila, kroz edukativne radionice i igraonice s djecom te edukacija edukatora – odgajatelja i stručnih suradnika u predškolskim ustanovama kako bi osigurali održivost projekta.

Specifični ciljevi:

- Osmisliti i distribuirati edukativnu slikovnicu koja je posebno prilagođena predškolskom uzrastu.
- Ukazati djeci na povezanost između zdrave prehrane i redovite tjelesne aktivnosti i zdravlja.
- Upoznati djecu s razlikom između zdrave hrane visoke biološke vrijednosti i nezdrave hrane.

Ciljna skupina obuhvaća djecu starije predškolske dobi od 5 do 7 godina u svim vrtićima Zadarske županije (gradski, privatni, vjerski, talijanski vrtić). Uz to su pozvana i djeca koja u popodnevnim satima pohađaju predškolski program te smo na taj način nastojali obuhvatiti što veći broj djece predškolskog uzrasta u Zadarskoj županiji.

Svaka radionica se sastojala od:

- ~ uvodne vježbe razgibavanja i vježbe disanja,
- ~ kratke prezentacija slikovnice „Srca mala kažu : Hvala!” u stihovima o zdravoj hrani i tjelesnoj aktivnosti, prilagođena dobi djece,
- ~ razgovora s djecom i odgovaranja na njihova pitanja,
- ~ kreativne radionice (crtanje, bojanje, izrada modela srca od terakote i plastelina...),
- ~ pripremanja obroka zdrave hrane (voćne salate, kolača od mrkve, povrća začinenog maslinovim uljem...)
- ~ podjele poklona - edukativna slikovnica za učenje u vrtiću, ali i kod kuće.

Tijekom 2013. i 2014. godine održane su 43 radionice u gradskim i županijskim dječjim vrtićima, sudjelovalo je 1.241 djece, od čega 926 djece predškolskog uzrasta, podijeljeno je 1.030 edukativnih slikovnica.

Nakon provedenih radionica očekujemo da djeca znaju razlikovati zdravu i nezdravu hranu te da češće odabiru za jelo zdravu hranu. Također očekujemo da će djeca primjenjivati zdrave navike koje se očituju kroz redovitu tjelovježbu i zdravu prehranu kasnije tijekom života.

Projekt „Riblja kašeta zdravlja“ - Predavanja o mediteranskoj prehrani u Dječjim vrtićima Radost i Sunce

Nositelj ovog projekta je Zadarska županija, Upravni odjel za poljoprivredu, kroz koji se nastoji popularizirati mediteransku prehranu i potaknuti djecu na češću konzumaciju ribe, a djelatnike dječjih vrtića potaknuti na češće uvrštavanje ribe na jelovnike u dječjim vrtićima Zadarske županije. Suradnici na ovom projektu iz Zavoda za javno zdravstvo Zadar su Služba za ekologiju i Služba za socijalnu medicinu i javno zdravstvo - Odjel za promicanje zdravlja. Predavanja su održana kroz travanj 2014. godine te je prisustvovalo oko 100 djelatnika vrtića. Predavanjima su prisustvovali odgajatelji i zdravstveni djelatnici iz vrtića te djelatnici koji rade na izradi jelovnika i pripremi hrane u navedenim vrtićima.

Cilj ovakvih radionica je educirati edukatore – odgajatelje i druge djelatnike vrtića koje će na taj način saznanja prenositi na sljedeće generacije djece u predškolskim ustanovama. Ukazano im je na važnost očuvanja tradicionalne mediteranske prehrane na prostorima Zadarske županije, kao i na brojne dobrobiti koje ova vrsta prehrane bogata ribom, sezonskim povrćem, voćem, začинима, maslinovim uljem i plodovima mora, donosi. Osim toga naglašeno je da je važno obilježje mediteranskog stila života umjerenost u jelu, redovita primjerena tjelesna aktivnost, usklađenost sa prirodnim ciklusima, kao i sociološka bliskost te povezanost u obitelji i u zajednici.

Ove radionice i predavanja bile su samo dio projekta Upravnog odjela za poljoprivredu Zadarske županije koji se nastavlja provoditi dalje kroz sustavnu edukaciju djece u predškolskim i školskim ustanovama o važnosti konzumacije ribe.

Teme predavanja održanih u dječjim vrtićima:

„Važnost promicanja zdravlja u najmlađih“

Kroz ovo predavanje ukazano je na važnost usvajanja zdravih životnih navika u najranijem djetinjstvu te sprečavanju nastanka bolesti današnjice koje su u značajnom porastu u Zadarskoj županiji. Pokazatelji povećane tjelesne težine i kronične nezarazne bolesti u Zadarskoj županiji pokazuju nepovoljnu zastupljenost, a njihovo smanjivanje je moguće upravo primjenom principa mediteranske prehrane od najranijih dana.

„Mediteranska prehrana za stolom najmlađih“

U ovom predavanju su prikazani brojni znanstveno utemeljenim dokazi vezani za mediteransku prehranu i stil života te su prikazane dobrobiti za zdravlje i dugovječnost koje ona donosi.

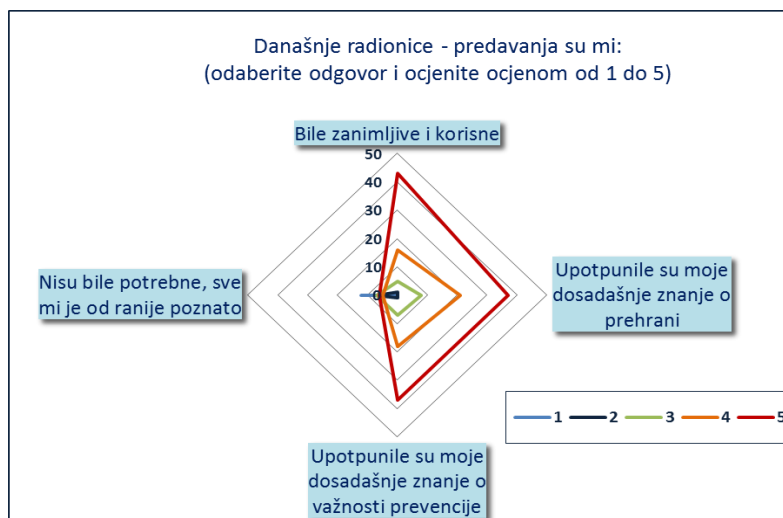
Mediteranska prehrana se bazira na svakodnevnom unosu sezonskog voća i povrća, integralnih žitarica i začina, umjerenom unosu mesa peradi, mlijeka i jaja. Poželjno je što češće konzumiranje ribe, osobito plave i sitne ribe, maslinovog ulja te orašastog i sušenog voća, uz nizak unos crvenog mesa, slatkiša i kolača.

„Plan mediteranske prehrane u dječjim vrtićima“

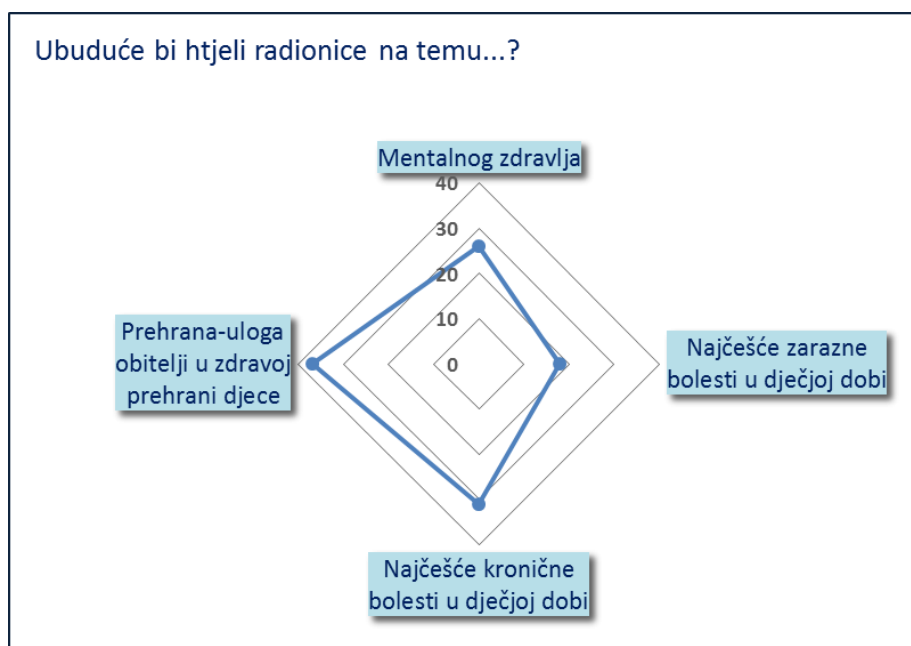
Kroz predavanje s ovom temom istaknuti su normativi i zakonski okviri u prehrani najmlađih u dječjim vrtićima. Prikazane su brojne mogućnosti i načini na koje se mogu isplanirati zanimljivi i za djecu nutritivno bogati jelovnici, te zbog čega je to važno u različitim periodima djetetovog rasta i razvoja.

Također je naglašeno da tradicionalna mediteranska prehrana u Zadarskoj županiji, kao i u drugim dijelovima Mediteranske regije, doživljava stanovite promjene no potrebno je povećati napore i podizati svjesnost o potrebi očuvanja tradicionalne mediteranske prehrane te ih usmjeriti na mlađe dobne skupine. Nakon predavanja smo među djelatnicima vrtića proveli kratku anketu u kojoj smo ispitali koliko su zadovoljni održanim predavanjima, da li su stekli neke nove spoznaje o promociji zdravlja te uolikoj mjeri su ona ispunila njihova očekivanja. Rezultati su nam pokazali dobru ocjenu naših nastojanja, ukazuju na to da su im predavanja bila zanimljiva te smo dobili sugestije o daljnjoj potrebi edukacije o važnosti prevencije i promicanja zdravlja, a neke teme su naglašene od strane više djelatnika, kao što su uloga obitelji u prehrani djece, mentalno zdravlje i najčešće kronične bolesti u djece. (slika 1. i slika 2.)

Slika 1. Rezultati ankete provedene u vrtićima 2014. godine - pitanje „Današnje radionice i predavanja su mi...?“

Slika 2. Rezultati ankete provedene u vrtićima 2014. godine - pitanje „Ubuduće bi htjeli radionice na temu...?“

Kuharica za najmlađe – „Riblji pjatić zdravlja“

Kao nastavak suradnje Zavoda za javno zdravstvo Zadar i Upravnog odjela za poljoprivredu Zadarske županije početkom 2015. godine osmišljena je u suradnji s Udrugom kuhara Zadarske županije prigodna kuharica za najmlađe - Riblji pjatić zdravlja. Kroz trideset recepata poznatog zadarskog kuhara predloženo je kako se na jednostavan i brz način mogu prirediti zdravi i ukusni obroci od ribe i plodova mora obogaćeni integralnim žitaricama i sezonskim povrćem. Ovom kuharicom ćemo pokušati potaknuti djelatnike vrtića, a isto tako i roditelje na češći odabir ribljih jelovnika. Također je predloženo i naglašeno da je potrebno smanji dodavanje soli u jelima te da se što je češće moguće punoća okusa postigne začinjavanjem mediteranskim začinskim biljem koje je iznimno bogato antioksidantima. Nutricionisti i inženjeri prehrambene tehnologije iz Službe za ekologiju Zavoda za javno zdravstvo Zadar su brinuli da svaki obrok bude energetski i nutritivno izbalansiran i prilagođen djeci te usklađen s nacionalnim preporukama za prehranu djece predškolske dobi. Također su uz svaki recept izradili kalorijsku i nutritivnu vrijednost predloženog jela te kroz dodatne napomene uz svaki recept ukazali na pojedine mikronutrijente kojima je bogat predloženi recept. Uz to su kao napomenu uz neke recepte naveli i namirnicu koja se može u receptu zamijeniti ukoliko neka od namirnica trenutno nije na raspolaganju, a da se pritom bitno ne naruši kalorijska i nutritivna vrijednost jela.

Vidljivost Programa i medijske aktivnosti

Program prevencije kroničnih nezaraznih bolesti u Zadarskoj županiji bio je tijekom provedbe dobro popraćen od strane lokalnih medija. Uz to vidljivost programa postignuta je kroz objave na mrežnim stranicama Zavoda za javno zdravstvo Zadar te na Facebook stranici Zavoda. Suradnja s lokalnim medijima odvijala se kroz redovite najave predavanja za pojedine jedinice lokalne samouprave, ali i posebnim tematskim emisijama i člancima kojima su popratili oba projekta. Oba tiskana izdanja, slikovnica „Srca mala kažu: Hvala!“ i kuharica „Riblji pjatić zdravlja“ iz ovog Programa predstavljene su široj javnosti u sklopu Županijskih dana 2013. i 2015. godine te su bili izvrsno medijski popraćeni u lokalnim tiskovinama, od strane lokalnih tv kuća, na lokalnim web portalima te na mrežnim stranicama Županije, Zavoda i vrtića. Način provedbe prvog dijela Programa koji je bio namijenjen odrasloj populaciji, zajedno s podacima dobivenim mjerenjem osoba koje su bile na predavanjima, obrađeni isu i prikazani u radu koji je objavljen u Hrvatskom časopisu za javno zdravstvo. (12)

Zaključak

Kronične nezarazne bolesti predstavljaju značajan javnozdravstveni problem u svijetu pa tako i u Republici Hrvatskoj odnosno u Zadarskoj županiji. U njihovom suzbijanju ključna je primordijalna prevencija i rano otkrivanje faktora rizika i same bolesti. Osim primarne, sekundarne i tercijarne prevencije važno je kontinuirano provoditi primordijalnu prevenciju u najranijoj životnoj dobi koja će biti usmjerena na usvajanje zdravih stilova života pa samim tim na suzbijanje nastanka faktora rizika za nastanak KNB. U javnozdravstvenim programima i akcijama intersektorska suradnja zdravstvenog sustava, obrazovnog sustava, medija i jedinica regionalne / lokalne samouprave je od iznimne važnosti te u pravilu donosi bolje i dugoročnije rezultate stvaranjem politike za zdravlje. Stoga je važno djelovati na nivou populacije u stvaranju stava u javnosti da su zdravi stilovi života poželjniji i društveno prihvatljiviji.

Literatura

1. WHO. WHO maps noncommunicable disease trends in all countries, Country profiles on noncommunicable disease trends in 193 countries. Dostupno na:
http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2011/NCDs_profiles_20110914/en/index.html.
2. WHO/Europe. Noncommunicable diseases. What are noncommunicable diseases? Dostupno na:
<http://www.euro.who.int/en/what-we-do/health-topics/noncommunicable-diseases/what-are-noncommunicable-diseases>.
3. WHO. Global status report on noncommunicable diseases 2010. Executive summary. Geneva, 2011. Dostupno na: http://www.who.int/nmh/publications/ncd_report_full_en.pdf.
4. WHO. Preventing chronic diseases a vital investment Geneva, 2005. Dostupno na:
http://www.who.int/chp/chronic_disease_report/contents/en/index.html.

5. United Nations. General Assembly, Sixty-sixth session, Agenda item 117. Political declaration of the High-level Meeting of the General Assembly on the Prevention and Control of Non-communicable Diseases. Dostupno na: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A%2F66%2FL.1&Lang=E.
6. HZJZ. Služba za epidemiologiju kroničnih masovnih bolesti. Odjel za prevenciju i nadzor nad kroničnim nezaraznim bolestima. Kronične nezarazne bolesti. Dostupno na: http://www.hzjz.hr/epidemiologija/kron_bol.htm
7. S. Zrilić, M. Mavar, J. Kraljić, F. Krajinović, M. Pletikosa, Lj. Balorda i sur., Zadarska županija, Županijski tim za zdravlje. Slika zdravlja Zadarske županije i Strateški okvir Plana za zdravlje temeljen na Slici zdravlja Zadarske županije. Zadar, (2008.) Dostupno na: http://www.zadarska-zupanija.hr/dokumenti/slika_zdravlja.pdf
8. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Baza podataka o umrlim osobama od 1998. do 2013. godine za Zadarsku županiju.
9. Zavod za javno zdravstvo Zadar. Zdravstveno-statistički ljetopis Zadarske županije od 1998., do 2013. Zadar, 1999. do 2013.
10. Hrvatski Zavod za javno zdravstvo. Služba za socijalnu medicinu. Baza podataka za hospitalizacije od 1998. do 2013. godine za Zadarsku županiju.
11. European Guidelines on cardiovascular disease prevention in clinical practice (version 2012), European Society of Cardiology, (2012.) Dostupno na: <http://www.escardio.org/guidelines-surveys/esc-guidelines/GuidelinesDocuments/guidelines-CVD-prevention.pdf>
12. Lj. Balorda, Z. Škrgatić, M. Škrgatić, J. Ćosić-Dukić. Javnozdravstvene akcije prevencije kroničnih nezaraznih bolesti u Zadarskoj županiji 2010/2011. HČJZ 2011; Vol 7(28). Dostupno na: http://www.hczjz.hr/old/sadrzaj.php?broj_casopisa=28.